Пише: Милан Шећеровић
петак, 02 јул 2010 21:25

Нешто пред поноћ 25. јуна, у организацији Удружења Срба из Хрватске на чијем челу је господин Милојко Будимир, човек самопрегорне и задивљујуће енергије, магистар историје и некадашњи директор музеја на книнској тврђави, кренуо је из Београда пун аутобус на поклоничко путовање у Лику, на парастос у Јадовно.

Следећег дана, одавно је свануло, стајемо код једне веће бензинске пумпе на аутопуту који води ка Сплиту. Место стајанке унапред је договорено. Чекамо ходочаснике који стижу из Бањалуке, Словеније, Аустрије, Италије, па да заједно наставимо. Стиже и неколико аутомобила са групом свештеника. Десет свештеника! (Није ме мрзело да избројим.)

Тужни караван наставља пут. Улазимо у Лику, скрећемо према Госпићу, пролазимо кроз Госпић. На једној раскрсници путни знак који показује правац: „Смиљан, 5км“. Да, Смиљан, родно место Николе Тесле. Господин Будимир, док пролазимо кроз Госпић, показује нам место где је био споменик Николи Тесли. Где је сада споменик? Срушен у последњем рату. „А онај велики паркинг тамо лево,“ наставља господин Будимир, „е па тамо је била српска православна црква. Срушена у исто време. А оно тамо, мало даље, тамо је био Дом ЈНА, такође срушен. А има такве работе још подоста.“

Од Госпића до села Јадовно има десетак километара, а од Јадовна до крајње дестинације нашег пута још око 6–7. Од села Јадовно почињу обронци Велебита. Велебит, као и многи делови Херцеговине, познат је по многим крашким јамама, геолошком феномену, које су убрзо по оснивању НДХ постале ужасна стратишта за хиљаде Срба који су у њих живи бацани.

Логорски комплекс Јадовно био је први концентрациони логор у НДХ, укључујући и онај на отоку Пагу, у близини, који је био „депанданс“ мучилишта у Јадовну. Логор Јадовно усташка власт отвара већ у априлу 1941; у првом месецу оснивања марионетске државе, што значи да је план о „коначном решењу“ српског питања био испланиран до детаља већ много, много раније.

Сваког 26. јуна, над Шарановом јамом, одржава се комеморација свим жртвама ових садистичких злочина који су трајали до пред крај августа 1941. Тада је Мусолинијева Италија проширила своју окупациону зону и заузела и овај простор. НДХ се није дала омести у свом зацртаном плану истребљења православаца: брзо отвара друге логоре, Јасеновац пре свега – девети круг пакла за Србе, где је такође свирепо уморено на хиљаде Јевреја, Рома и знатан број Хрвата антифашиста.

Стижемо на одредиште око 10 пре подне. Међу првима смо. Наша група излази из аутобуса; пола је младих, пола старијих особа. Уз планински шумски пут паркирано неколико џипова хрватске полиције. Убрзо пристижу многи аутобуси из разних делова Хрватске где још има Срба. И мноштво аутомобила. Били смо једина група која је дошла из Србије. Пре за тугу него за понос.

Тик уз макадамски шумски пут је мала зараван, највише тридесетак метара у пречнику, нешто што би требало да буде „меморијални амфитеатар“. У центру, уз један стуб, пободена застава Хрватске! Групица наших младих сапутника, десетак омладинаца, међу њима и једна девојка, стану у полукруг да би их један од њих сликао. Они у средини врсте изваде српску заставу, девојка на главу стави шајкачу са „кокардом“ која је заправо грб Србије. Док дланом о длан ево ти полиције. Одводе девојку која је „најекстремнија у инциденту“. Са њом успева да пође и један од тих младића како девојка не би била сама пошто је одводе код „судца у Грачац“.

Већ се окупило неколико стотина ходочасника. Проноси се глас да ће почетак комеморације каснити пошто се очекује долазак Иве Јосиповића, Председника Хрватске. Уз један камени зидић брдо флаширане воде у боцама од пола литра. За џабе. Ко части? Општина Госпић? Загреб? Не успевам да сазнам.

Сматра се да је о овим Велебитским јамама-губилиштима мученичка смрт задесила око 40.000 Срба, укључујући неколико хиљада жена и деце, као и преко хиљаду Јевреја, Рома и Хрвата антифашиста. Логор заправо и није био логор у коме се „борави“, истина у нељудским условима, али где ипак постоји зрнце наде да се може преживети. Не! Логор је био „проточни бојлер смрти“: сваки дан су довођене колоне несрећника, невиних страдалника без кривице и пресуде, понекад и до њих четири стотине дневно, и одмах следећег дана усташе су их бацали у јаме безднанке. НДХ је ревносно ловила Србе „диљем лијепе наше“, неки су „ухићени“ чак у Земуну или на њиви код Сремских Карловаца. Трпани су у сточне вагоне, сабијени и набијени тако да су једва могли да дишу, данима без хране и воде, док најзад композиција није стигла у Госпић. Многи, они срећнији, помрли су у тим вагонима.

На комеморацији се најзад окупило доста народа. Пет стотина најмање, можда и до осам стотина како неки процењују, али је тешко имати тачно процену пошто је мноштво било скупљено на малом простору, а многи су били у шуми која води ка јами.

Први део комеморације био је у шуми поред Шаранове јаме. Опело је служио епископ горњокарловачки Герасим, уз саслужење петнаестак свештеника, а кадиш (молитву за мртве) је очитао загребачки рабин Луциано Моше Прелевић. Присутни су били високи званичници, пре свега Иво Јосиповић, Председник Хрватске, као и изасланици Председника Србије и Председника Републике Српске. Присуствовала је и госпођа Невенка Тадић, мајка Председника Србије Бориса Тадића, њеног су оца, Страхињу Кићановића, усташе убиле код Јадовна 1942.

Други део комеморативног скупа био је у простору већ поменутог меморијалног амфитеатра, ни сто метара узбрдо изнад јаме. За микрофон излазе говорници. Прво један млађи човек, председник Удружења потомака жртава Јадовна, за њим једна крепка старина, представник антифашистичких бораца. Обојица говоре о ужасима геноцидне НДХ и осуђују сталне покушаје да се изједначе жртве Јадовна и Јасеновца са жртвама код Блајбурга када су партизанске јединице, на крају рата 1945, ликвидирале више хиљада усташа и домобрана; а у тај Блајбург, на поклоњење, већ годинама одлазе највиши званичници Хрватске, у првом реду они на челу католичке цркве. Антифашизам и усташтво, кажу обојица, нису две стране исте медаље! И закључују: Хрватска може да докаже свој антифашизам тек кад поправи и обнови више од 3.000 оскрнављених антифашистичких спомен-обележја уништених диљем Хрватске у првим годинама њене нове независности.

Председник Хрватске Иво Јосиповић је последњи говорник. Одаје пошту жртвама, уложиће, каже, свој утицај да се обнове срушени антифашистички споменици и додаје: „Природни наставак антифашистичке борбе Хрватске је и праведни одбрамбени Домовински рат који је и довео до успоставе самосталне и демократске Хрватске!“

На који корак од говорнице са микрофоном је онај стуб у центру овог маленог амфитеатра. Стуб је био постоље на коме је била скулптура Вање Радауша, дело посвећено жртвама Јадовна. Скулптура је уништена у рату Хрватске против Републике Српске Крајине и, ево, већ петнаест година после окончања рата споменик није обновљен. Да ли је потребно рећи да је Јадовно било ван територије Републике Српске Крајине, да ту није било ратних дејстава, да је Јадовно хрватско село, да је Госпић и у

овом рату био неоусташки град у коме је на самом почетку рата похапшено преко 120 угледних мештана Срба, међу којима четрдесетак жена, и по хитном поступку сви ликвидирани. И зар је онда чудно што се до дана данашњег „не зна“ ко је уништио меморијални споменик у Јадовну?

Кад смо већ код амфитеатра рецимо да је са једне стране полукружни камени зид, нешто виши од једног метра. И овај зид је био део поставке која одаје пијетет жртвама: у зиду је низ празних камених сећа у којима су биле плоче са стиховима из поеме „Јама“ Ивана Горана Ковачића. „Јама“ над јамом! Али, нема више Горанове „Јаме“...

Комеморација је завршена, требало би да кренемо, далеко је до Београда – 600 километара. Али, како да кренемо кад оне ухапшене наше цуре још нема. Полиција нам каже да „можемо ић“, те да станемо кад изађемо на аутопут, тамо ће нам је довести.

Чекамо на аутопуту. Пролази сат. Девојке нема. Пролази још пола сата. Најзад стиже полицијско возило. Враћају нам девојку и оног момка који је пошао да буде уз њу. „Не, нису ме ни пипнули, само су ме више сати рибали ‘због изазивања озбиљног инцидента’!” каже девојка. И додаје: “Још су ми рекли да сам добро прошла, јер овде у Хрватској су фини и цивилизирани, а да је неко њихов нешто овако учинио у Београду тај од батина не би могао да стоји на ногама...“

Општински судац у Грачацу казнио ју је са 270 куна (40 еура). Чак су јој, на крају, вратили шајкачу са све кокардом. Па зар нису фини дечки?

И тако, захваљујући овој девојци, на комеморацији у Јадовну био је и један српски симбол – кокарда, заправо српски грб.

Чини ми се да сам се расписао, али да ли се може „превише“ писати или говорити о мучеништву Срба у Хрватској? О страдалништву у оној усташкој и овој данашњој „демократској“?

Занимљиво је поменути да је за време НДХ на новчаници од 1.000 куна била панорама

села Јадовно!...

Занимљиво је (да ли и многи више од тога?) да је на стени тик над Шарановом јамом плоча, постављена још давне 1957 године, на којој пише да су ту жртве усташких злочина. Не пише, међутим, ко су те жртве. Из ког народа. Чудно? Ни најмање. Свих 65 година од краја Другог светског рата све је чињено да се злочини забораве, а преболна сећања Срба анестезирају и, ако је могуће, избришу из памћења.

Заборавих да поменем један детаљ. Можда је и добро што сам заборавио и што ћу га записати сада, на крају овог записа. На улазу у село Јадовно стоји табла: DOBRODOŠLI U JADOVNO. Добродошли? Ехеееј!... Немци, покровитељи НДХ, и опет покровитељи „нове Хрватске“, Немци који су на силу прогурали признање Хрватске при насилном растурању Југославије, е па ти и такви Немци нису на улазу у насеље Дахау, крај Минхена, ставили таблу „Добродошли у Дахао“. Неко ће рећи да је Хрватска превазишла Немачку. И биће у праву: Јадовно и Јасеновац по бестијалности су далеко превазилазили Дахау и Аушвиц. За то што свет о томе мало зна може бити крив и тај и такав свет. Али то што смо ми Срби склони да своја страдања не памтимо и сопствене жртве не поштујемо... за то смо криви искључиво ми сами. А грех је то до неба.

Ах, да. Дужан сам да још једном поменем оне омладинце и ону девојку „четникушу“. Имали су црне мајице без рукава, мада у подножју Велебита није топло, а на свакој мајици је белом бојом нацртан лик-кроки једног старца. Око лика тог старца, у полукругу, подсећајући на светачки ореол, исписане су речи: Само ти дијете ради свој посао. За оне међу нама који то можда не знају: лик на мајици и речи у облику ореола су болно и поносно подсећање на старца Вукашина из Клепаца у Херцеговини. Стари сељак Вукашин нашао се, као и стотине хиљада других Срба, пред усташким кољачем у Јасеновцу. Кољач је наредио старцу да викне „Живио Поглавник“. Старац је остао нем, није хтео да викне. Онда му је кољач одсекао једно уво и опет наредио да викне „Живио Поглавник“ или ће наставити да га касапи пре него што га закоље. Старац и даље остаде нем па му усташа одсече и друго уво и поново му подвикну да поздрави Поглавника или ће му копати једно по једно око. Тек тад старац Вукашин проговори: “Само ти синко ради свој посао.“ Најстрашније и најхрабрије речи које је, по мени, неки човек изговорио. Пре неколико година Српска Православна Црква прогласила је Вукашина из Клепаца за мученика и светитеља.

„Дневник Ане Франк“ одавно је (и с правом) део школске лектире. А када ће Свети Вукашин из Клепаца ући у српски школски програм?